
PROBLEMA ARTICOLULUI ȘI A FUNCȚIILOR SALE IN LIMBA ROMÂNĂ

DE

E. VASILIU

Articolul reprezintă una dintre problemele dificile ale limbii române. In cele ce urmează autorul acestor rânduri nu-și propune să rezolve problema, ci să prezinte un punct al lui de vedere în ce privește modul de a pune problema.

Știut e că în limba română sunt patru feluri de articole: hotărit, nehotărit, adjectival și posesiv.

Lingvistica de până acum n'a reușit să definească cu precizie nici valoarea și funcția fiecărui articol în parte, nici valoarea și funcția articolului în general.

Lipsa unor studii care să pună la punct această problemă deschisă încă, are urmări și asupra procesului de învățământ. Astfel, în manualele școlare se dau cunoștințe cu totul insuficiente asupra articolului. Aceasta se datorește în mare măsură și faptului că articolul este tratat numai la morfologie.

În « Gramatica limbii române » (manual unic, ed. de Stat 1950) se consideră că articolul hotărit dă substantivelor un înțeles « precis », « bine determinat » (p. 28, 29), în timp ce articolul nehotărit dă substantivului un sens mai « general » și « nu determină în mod hotărit sensul acestor substantive » (p. 28—30). Așa dar, articolul hotărit « determină precis înțelesul » (p. 29) iar articolul nehotărit « stă înaintea substantivelor fără a le preciza înțelesul » (p. 30).

Exemplele de substantive articulate cu articolul hotărit sunt însă de același tip: substantiv articulat + atribut: *zilele calde, frunzele veștede, balta care începuse să înghețe*. Definiția funcției articolului hotărit din manualele școlare se sprijină deci pe același tip de construcții: *substantiv + articol +*

atribut, unde rolul articolului este acela de a determina precis înțelesul, de a indica un nume determinat.

A generaliza, considerând această funcție drept unica funcție a articolului, înseamnă a transmite elevilor cunoștințe greșite. După cum se va vedea mai jos, aceasta nu este singura funcție a articolului hotărît.

Iată cazuri în care articolul hotărît se apropie ca sens de articolul nehotărît: *azi noapte a venit lupul și a mâncat o oaie*; aici sensul este apropiat de . . . *a venit un lup*, etc. Aceasta din cauză că, în acest caz, articolul hotărît nu determină în mod precis numele. *Lupul* nu este cunoscut într'un fel anumit de către vorbitor; despre el nu se spune nimic precis.

Există cazuri în care articolul hotărît are funcția de a indica generalitatea, speța: *artistul trebuie să cunoască viața*. În acest caz, articolul nu numai că nu reduce generalitatea pe care substantivul nearticulat ar exprima-o, ci are rolul de a indica s p e ț a, deci ceva foarte general.

Același rol îl poate avea și articolul nehotărît: *un artist trebuie să cunoască viața*. În acest caz, funcțiile articolului nehotărît și hotărît sunt aproape identice. Articolul nehotărît indică și el s p e ț a, deci ceva foarte general.

Aceeași funcție o poate avea și substantivul nearticulat: *munte cu munte se întâlnește, dar mi-te om cu om*.

Așa dar putem considera în mare ca echivalente construcțiile: *munte cu munte se întâlnește*, etc., *un munte se întâlnește cu alt munte* etc., *muntele se întâlnește cu muntele* etc.

Există deci cazuri în care substantivul nearticulat, articolul nehotărît și cel hotărît exprimă același lucru, în cazul nostru, generalitatea.

În legătură cu exemplele de mai sus — unde articolul hotărît avea o funcție aproape identică cu articolul nehotărît — putem face o primă observație: articolul hotărît nu are totdeauna funcția de a determina numele în sensul cel mai strict. Denumirea de articol hotărît este deci într'o măsură oarecare arbitrară și trebuie acceptată cu această mențiune.

Am spus că în exemplele de mai sus (*artistul trebuie să cunoască viața*, *un artist trebuie să cunoască viața*) articolul hotărît și cel nehotărît au aceeași funcție, anume aceea de a indica generalitatea, s p e ț a. Aceeași funcție o poate îndeplini în unele cazuri și forma nearticulată (*munte cu munte se întâlnește, dar mi-te om cu om*).

A doua observație pe care o putem face este aceea că identitatea de sens între aceste construcții este numai parțială; ele diferă printr'un grad mai mic sau mai mare de expresivitate.

Credem că gradul cel mai înalt de expresivitate îl are forma nearticulată; urmează apoi, în ordine descrescândă, forma articulată cu articolul nehotărît — și în sfârșit — cea articulată cu articolul hotărît.

De unde provine această diferență de expresivitate?

Dat fiind că substantivul rămâne neschimbat (*artistul trebuie să cunoască viața* și *un artist trebuie să cunoască viața*) expresivitatea nu poate fi dată decât de valoarea specifică a fiecărui articol. Atât articolul hotărît, cât și cel nehotărît au o funcție de bază și o serie de alte funcții derivate din această funcție de bază. În cazul unei interferențe între funcțiile celor două articole — cum e cazul discutat de noi — fiecare articol vine cu specificul dat de valoarea lui.

Stabilirea valorii și a funcției fiecărui articol în parte nu constituie obiectul acestor rânduri care, după cum am spus mai sus, nu urmăresc decât să pună problema articolului. Voi încerca așa dar să arăt numai cum cred că trebuie pusă problema valorii articolului.

Articolul hotărît. În majoritatea limbilor în care e folosit, este la origine un demonstrativ; astfel articolul în limbile romanice provine din pronumele latin *ille*. Din punctul de vedere al sensului, articolul este mai abstract decât demonstrativul (sensul articolului fiind în mare măsură tot demonstrativ). Gradul de abstracție al articolului variază dela o limbă la alta. De exemplu, în limba franceză, articolul hotărît (*le, la, les*) poate exista și independent de substantiv; el poate preceda, cu funcție de obiect direct un verb: *je le vois, je la vois, je les vois* « îl văd », « o văd », « îi văd ». Articolul are aici o funcție pronominală (faptul se poate observa din traducere). Același lucru se petrece și în alte limbi, de exemplu în germană.

Așa dar, un substantiv articulat ca *le livre* « cartea » este ușor analizabil: *le* — articolul, și *livre* — substantiv; subiectul vorbitor are conștiința a două cuvinte deosebite. Articolul în limba franceză se comportă deci aproape ca orișice cuvânt, susceptibil de a intra în diferite combinații de cuvinte, susceptibil de a îndeplini diferite funcții gramaticale; putem considera deci că articolul în limba franceză are și un sens lexical.

În limba română, situația diferă. Substantivul articulat se deosebește de multe ori de cel nearticulat printr'o simplă alternanță fonologică: *casă*: *casa*, *leu*: *leu* (în *leul*, *l* este numai grafic). Articolul face deci corp fonetic comun cu substantivul; din această cauză un substantiv articulat cum e *cartea* este mai greu de analizat. Subiectul vorbitor nu poate avea conștiința a două cuvinte distincte. Articolul hotărît nu poate sta singur, independent de substantiv. El nu se comportă așa dar în limba română ca un cuvânt autonom, ca în limba franceză, ci seamănă mai mult cu o desinență (cf. *masă*, *masa* — *mese*). Aceasta înseamnă că în limba română articolul hotărît și-a pierdut sensul lexical, menținându-și un sens exclusiv gramatical. Putem deci considera că articolul hotărît în limba română are un sens mai abstract decât articolul din limba franceză, ținând seama de faptul că în momentul în care cuvântul nu mai are decât un sens gramatical, sensul său devine abstract. Dovada o face așa numitul cumuli de articole.

În construcția *omul cel bun*, substantivul *om* are două articole: *-l* și *cel*. Articolul adjectival *cel* are un sens lexical mai pronunțat; dovada o face, pe de o parte, faptul că poate îndeplini o funcție pronominală, pe de altă parte, faptul că *cel* poate fi accentuat în frază (ceea ce nu se întâmplă cu un simplu instrument gramatical, de ex. prepoziția). Se poate spune: *am doi prieteni . . . cu cel din București m'am întâlnit azi*, unde *cel* are funcție pronominală, sau *e cea mai frumoasă carte pe care am citit-o*, unde accentul frazei cade pe *cea*. Articolul adjectival are deci un sens mai concret decât articolul hotărît enclitic. (Cf. și dese cazuri de confuzie a articolului adjectival cu demonstrativul *acel*). Care este explicația dublei articulări a substantivului?

Explicația trebuie căutată tocmai în valoarea diferită a celor două articole. Articolul hotărît în limba română și-a pierdut — după cum am spus mai sus — sensul lexical, devenind foarte abstract: în momentul în care subiectul vorbitor a simțit nevoia unui articol cu un sens mai concret, l-a întrebuițat pe *cel*, al cărui sens este foarte apropiat de al demonstrativului *acel*.

Putem deci stabili că articolul hotărît românesc are un sens mai abstract decât articolul hotărît din limba franceză. De asemenea putem spune că articolul adjectival *cel* este mai concret decât articolul hotărît.

Articolul nehotărît *un, o*, provenit din numeralul latin, are un sens apropiat de numeralul românesc (*un, o*) și în special de pronumele nehotărît (*unul, una*). După cum se vede, articolul nehotărît nu se diferențiază formal de numeral. De aceea, într'o propoziție ca *am văzut un om*, nu putem ști, dacă nu cunoaștem contextul, dacă *un* este numeral sau articol. *Un* este deci echivalent cu un cuvânt autonom susceptibil de a avea mai multe funcții gramaticale: numeral și articol. De aceea substantivul articulat cu articol nehotărît este ușor analizabil. Subiectul vorbitor poate avea conștiința a două cuvinte distincte: *un + substantiv*.

Atât articolul hotărît, cât și cel nehotărît, au o serie de funcții, legate de o funcție de bază. Atât articolul hotărît, cât și cel nehotărît, pot indica uneori — după cum am arătat mai sus — generalitatea, speța. În acest caz, am spus că cele două forme au valori expresive diferite și anume: forma articulată cu articolul nehotărît este mai expresivă. Expresivitatea acestei forme provine din sensul concret pe care am văzut că îl are în general articolul nehotărît.

În ce privește expresivitatea și mai pronunțată a formei nearticulate (*munte cu munte se întâlnește, dar mi-te om cu om*), nu putem face deocamdată altceva decât să o constatăm și să emitem ipoteza că ea poate proveni din necesitatea de a chema cu multă putere în mintea vorbitorului *imaginea* obiectelor denumite. În orice caz, problema trebuie reluată într'un viitor studiu complet asupra articolului.

Rezultă din expunerea noastră că determinarea valorii fiecărui articol în parte este absolut necesară pentru stabilirea funcției fiecărui articol și a articolului în general. Valoarea fiecărui articol în parte face ca substantivul să fie determinat de către articol într'un mod mai abstract sau mai puțin abstract.

Există deci posibilitatea stabilirii unor grade de determinare pe baza valorii fiecărui articol în parte.

În felul acesta, putem ajunge la stabilirea unui sistem al funcțiilor articolului, eliminând prezentarea empirică a diferitelor lui funcții.

Prin clarificarea și soluționarea pe baze științifice a problemei articolului, se va putea transmite elevilor cunoștințe mai complete și se va putea înlătura din manuale unele afirmații false, de felul celor menționate de noi, mai sus.

